

спеціальної психології. Визначено критерії оцінки (за видами та підвидами агресії) та рівні агресії у молодших школярів з нормальним психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення, розроблені психолого-педагогічні умови та навчально-превентивна методика для запобігання агресії у дітей молодшого шкільного мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: агресія, агресивний стан, агресивність, агресивна поведінка, психолого-педагогічні умови, навчально-превентивна методика, молодші школярі з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Белова О. Б. Особенности проявления агрессии у младших школьников с нарушениями речевого развития

Статья посвящена разработке психолого-педагогических условий предотвращения агрессии у детей младшего школьного возраста с нарушениями речевого развития. В работе проанализировано состояние разработки проблемы в отечественной и зарубежной психолого-педагогической и научно-методической литературе, определена ее актуальность в коррекционной педагогике. Уточнено определение агрессии, агрессивного состояния, агрессивности, агрессивного поведения, выделены виды и подвиды агрессии. Разработана и апробована учебно-превентивная методика, которая обеспечивала предотвращение скрытого и поведенческого видов агрессии у младших школьников с нарушениями речи с помощью стимуляции эмоциональных состояний; анализа своих переживаний, поступков, поведения окружающих; моделирования форм поведения и поведенческой реакции в различных ситуациях. Обоснованы и экспериментально апробированы психолого-педагогические условия для предотвращения агрессии у детей младшего школьного возраста с нарушениями речевого развития, которые учитывали индивидуальные особенности проявления агрессии у ребенка; совмещали фронтальную и индивидуальную формы работы по коррекции агрессии; закрепляли новые модели поведения индивидуально с учеником, с группой младших школьников и с членами семьи; включали поэтапную учебно-превентивную работу, дифференцированные группы методов; обеспечивали детей правом самостоятельного выбора; формировали вариативность форм моделей поведения.

Ключевые слова: агрессия, агрессивное состояние, агрессивность, агрессивное поведение, психолого-педагогические условия, учебно-превентивная методика, младшие школьники с нарушениями речевого развития.

Belova O. B. Psycho-pedagogical conditions for preventing children's aggression of primary school age with speech impairment

The problem is analysed in national and foreign psycho-pedagogical literature, actuality is found out in correctional pedagogy and special psychology. The evaluation criteria and aggression levels are found in junior schoolchildren with normal psychophysical development and with speech impairment. Psycho-pedagogical conditions and educational-preventive methods are developed for preventing children's aggression of primary school age with speech impairment. The problem is analysed in national and foreign psycho-pedagogical literature, actuality is found out in correctional pedagogy and special psychology. The evaluation criteria and level of aggression are found in junior schoolchildren with normal psychophysical development and with speech impairment. Psycho-pedagogical conditions and educational-preventive methods are developed for preventing children's aggression of primary school age with speech impairment.

Keywords: aggression, aggressive state, aggressiveness, aggressive behaviour, kinds and subspecies of aggression, psycho-pedagogical conditions, educational-preventive methods, junior schoolchildren with speech impairment.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014 р.

Статтю прийнято до друку 25.03. 2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шинкарюк А.І.

УДК: [376.36:161.225.23]-053.4

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ
ОЦІННО-ЕТИЧНИХ СУДЖЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ**

Бондаренко Н.А.

Вершиною культури людського спілкування ще з часів Сократа вважалося мистецтво висловлювати свої думки, доводити власні переконання, впливати на співрозмовника. Перші кроки у формуванні мовної сучасної особистості відбуваються ще в дошкільному віці, тому провідним завданням цілеспрямованої роботи з мовленнєвого розвитку дітей є формування зв'язного мовлення. В свою чергу, це завдання є центральним у формуванні мовленнєвої (фонетичної, лексичної, граматичної, семантичної) компетенції дошкільника.

Під зв'язним мовленням в широкому сенсі слід розуміти будь-яку одиницю мовлення, складові мовні компоненти якої (знаменні та службові слова, словосполучення) являють собою організоване за законами логіки та граматичного ладу даної мови єдине ціле (А.Богущ, Н.Гавриш, М.Вашуленко, Т.Ладигенська, Н.Луцан, М.Пентиліук, О.Ушакова). Відповідно до цього і «кожне самостійне окреме речення можна розглядати як одну з різновидів зв'язного мовлення» (А.Текучев).

К.Ушинський говорив про «тонке чуття мови», яке допомагає маленькій дитині, що не знає правил, не знає мовних законів, практично інтуїтивно на чуттєвому рівні засвоювати норму рідної мови.

У дітей із тяжкими порушеннями мовлення, як зазначає А. Маркова, відсутні такі великі можливості (як значний словник, «чуття мови»), які в умовах нормального розвитку можуть компенсувати ті чи інші недоліки у

засвоєнні мови. Б. Гріншпун у ході досліджень визначив, що система мови у дітей із ЗНМ не формується, «тому алаліки в процесі свого розвитку переходять із одного рівня недорозвинення мовлення на інший, залишаючись немовленнєвими (або тими, хто погано говорить) дітьми». Отже, ми вважаємо що проблема формування мовленнєвих навичок вільно висловлювати свої думки, доводити власні переконання, т.т. формування зв'язного монологічного мовлення є актуальною проблемою навчання та виховання старших дошкільників із ЗНМ на рубежі дитячий садок – школа.

На наш погляд, формування суджень, як логіко-граматичної категорії, є початковою ланкою для розвитку елементарних міркувань, як різновиду зв'язного монологічного мовлення.

Взагалі, особливості міркувань дітей старшого дошкільного віку як найскладнішого для них у ряді функціонально-смыслових типів мовлення вивчали Х.Веклєрова, Л.Войтко, А.Запорожець, Н.Істоміна, М.Алексєєва, М.Крилова, Н.Кузіна, Г.Люблінська, А.Мартінова, А.Богуш, Н.Гавриш, Л.Калмикова, Р.Нікольська, О.Романовський, Б.Светловська, І.Улицька, Л.Федоренко, В.Філь, Н.Харченко, М.Шардаков, А.Омелянєнко та ін.. Дослідження вчених охоплюють категорію дітей без порушень мовленнєвого розвитку.

У дослідженнях Н.Харченко означені логічні та лінгвістичні закономірності побудови міркувань у дітей старшого дошкільного віку. Вчена виділила мовний зміст роботи з формування вмінь міркувати. А саме, обсяг слів; структуру висловлювання: теза – аргументи – висновок; наявність мовних засобів, що поєднують тезу та аргументи [8].

За дослідженнями А.Омелянєнко дітям 6-го року життя доступне складання розповідей-роздумів. Розмірковуючи над певною проблемою, у своїх висловлюваннях діти доводять, пояснюють, аргументують тезу, формулюють висновки [3].

О.Монке було вперше розроблено та науково обґрунтовано лінгводидактичну модель формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку. Вченою визначено критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості оцінно-етичних суджень [2].

Літературні джерела з проблеми дослідження мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ свідчать про те, що вони мають свої специфічні особливості розвитку лінгвістичних засобів спілкування: лексичної, граматичної та синтаксичної сторін мовлення (В. Воробйова, Л. Єсечко, Г. Жарєнкова, Н. Жукова, В. Ковшиков, Р. Левіна, А. Маркова, О. Мастюкова, В. Орфінська, Є. Соботович, А. Спірова, Н. Трауготт, О. Усанова, С. Шаховська, Н.Січкачук та ін.).

Аналіз літератури з даного питання показав, що проблема формування вмінь будувати зв'язні висловлювання-судження у дітей із ЗНМ потребує спеціальних досліджень.

Отже, метою констатувального етапу експерименту нашого дослідження є визначення стану сформованості мовленнєвих умінь дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення формулювати судження морально-етичної спрямованості. Для рішення цієї мети створено спеціальну методику.

На початковому етапі роботи над методикою, спираючись на дослідження М.Крилової, Н.Кузіної, Г.Люблінської, А.Мартінової, Р.Нікольської, Л.Федоренко, Л.Калмикової, О.Нечаєвої, Н.Харченко, А.Омелянєнко, було визначено критерії та показники сформованості вмінь старших дошкільників використовувати висловлювання – судження.

Рівень сформованості означених вмінь у даній категорії дошкільників ми пропонуємо вивчати за спеціальною методикою, структура якої включає два блоки завдань:

Блок 1 – дослідження сформованості морально-етичної лексики у старших дошкільників із ЗНМ (імпресивне та експресивне мовлення);

Блок 2 – дослідження сформованості судження як граматичної категорії.

До першого діагностичного блоку завдань увійшли такі критерії як:

а) стан сформованості морально-етичної лексики у імпресивному мовленні дитини за показником: розуміння антонімічних та синонімічних асоціативних зв'язків оцінно-етичної лексики;

б) стан сформованості морально-етичної лексики у експресивному мовленні дитини за показниками: навички використання оцінно-етичної лексики у активному мовленні дитини; обсяг слів морально-етичної спрямованості у експресивному мовленні дитини.

До другого – такі критерії як: структурно-смысловій композиції судження (наявність структурних компонентів: тези, аргументів, висновку); мовної (граматичної) композиції судження (за показниками: обсяг, синтаксична будова, мовні засоби зв'язку окремих частин структури міркування — тези й аргументів, аргументів між собою).

Відповідно до кожного показника в межах виокремлених критеріїв пропонуємо низку експериментальних завдань. Опишемо їх.

Критерій: стан сформованості морально-етичної лексики у імпресивному мовленні дитини.

Показник: розуміння антонімічних та синонімічних асоціативних зв'язків оцінно-етичної лексики.

Завдання 1.

Мета: визначення рівня розуміння сутності морально-етичних категорій (слова-антоніми)

Обладнання: сюжетні картинки (фрагменти з казок); умовні кошики: жовтий – для гарних вчинків, синій – для поганих вчинків.

Мовний матеріал: групи антонімів найбільш поширених та доступних віковому розумінню: злий – добрий, щедрий – жадібний, ввічливий – неуважний.

Інструкція: 1. «Подивись уважно на картинки та покажи, про кого з цих казкових героїв можливо сказати що він злий?... добрий?...».

2. «Подивись уважно на картинки, оціни вчинки казкових героїв та збери картинки у кошики: у жовтий – гарні вчинки, у синій – погані вчинки»

3. «Покажи навпаки», «Знайди протилежні малюнки»

Інтерпретація результату виконання завдання:

Якість виконання завдань дозволяє оцінити ступінь розуміння прикладів моральної поведінки, як етап формування оцінно-етичної лексики в імпресивному мовленні.

Завдання 2.

Мета: з'ясувати здатність дітей до розуміння синонімічних зв'язків та обсяг синонімів в імпресивному мовленні.

Обладнання: - набір картинок зі схожим змістом: ввічливий, люб'язний, вихований; грубий, байдужий, некультурний; добрий, щедрий, великодушний, з доброю душею; злий, поганий, лютий, жорстокий.

Інструкція

1. «Знайдіть схожі картинки»

2. «Про кого з цих хлопчиків на картинках можна сказати, що він ввічливий, .. великодушний, ...»

Критерій: стан сформованості морально-етичної лексики у і експресивному мовленні дитини.

Показник: навички використання та обсяг слів оцінно-етичної лексики у активному мовленні дитини.

Завдання 3.

Мета: з'ясувати кількість антонімів в експресивному мовленні.

Обладнання: набір сюжетних картинок.

Інструкція. Дитині пропонується набір сюжетних картинок і надається наступна інструкція: «Назви протилежні малюнки або «Назви навпаки?», або «Що робить хлопчик на цій картинці? Як він вчиняє? Який його вчинок? Його вчинок поганий чи гарний? Як можна сказати про хлопчика, який він?»

Завдання 4. (Н.Січкачук)

Мета: з'ясувати кількість антонімів в експресивному мовленні, але без опори на картинки, орієнтуючись на зміст фрази. Вправа пропонувалася лише для дітей III рівня недорозвинення мовлення.

Інструкцію: «Закінчи речення»: Вовк злий, а дід мороз ... . Ведмідь хоробрий, а зайчик ... . Котик добрий, а баба Яга ... . Хлопчик пихатий, а дівчинка ... . Кіт жадібний, а пес ...

Завдання 5.

Мета: визначення здатності добирати синоніми та використовувати їх у власному мовленні, що дозволяє з'ясувати обсяг синонімів в експресивному мовленні.

Обладнання: набір сюжетних картинок (хлопчик дає дівчинці іграшку; дівчинка ділиться з іншою дівчинкою яблуком; хлопчик вдарив кішку; дівчинка відібрала іграшку у іншої дитини; дитина обняла всі іграшки і плаче; дівчина підмітає підлогу; хлопчик миє посуд і т.ін.)

Інструкція: «Знайди схожі за змістом! Поясни як вчинила дитина. Як можна про неї сказати? Яка вона? Як ще можна сказати?».

Завдання 6.

Мета: з'ясувати навички дітей щодо використання слів оцінно-етичної спрямованості у активному мовленні (слова-ознаки, слова-дії, антоніми, синоніми)

Обладнання: сюжетні картинки (фрагменти з казок: «Три поросся», «Попелюшка», «Заячина хатинка» та ін.).

Мовний матеріал. Лексика позитивної зафарбованості: чесність, правдивість, сумління, порядність, шляхетність, добросовісність, справедливість; Бути чесним, казати правду, поводитися порядно, розсудити справедливо, працювати сумлінно, добросовісно, бути щирим; чесний, правдивий, відвертий, без хитрощів, сумлінний, порядний, добросовісний, совісний, шляхетний, справедливий, правдолюбний, щирий; по-чесному, по-правді, чесно кажучи, відверто, порядно, добросовісно, істинно, справедливо, шляхетно, безхитрісно, благородно, відкрито.

Лексика негативної зафарбованості: неправда, нечесність, лицемірство, лукавство, кривда, підступність, хитрість, вигадка, наклеп, обман, омана, нещирість; збрехати, сказати неправду, обманути, лишити з носом,

обвести навколо пальця, пошити в дурні, обмовляти, лицемірити, лукавити, хитрувати, брехати, вчиняти нечесно; брехливий, неправдивий, нечесний, лукавий, лицемірний, хитрий, підступний, облудний, нещирий, фальшивий, несправжній; нечесно, нещиро, фальшиво, обманно, лукаво, з хитрістю, підступно, лицемірно [2].

Інструкція: «Подивись уважно на картинки, оціни вчинки казкових героїв та розкажи, як вчинив кожен з них? Як можна про нього сказати? Як можна назвати його вчинок?»

Критерій: структурно-смілова композиція судження.

Показник: уміння дітей формулювати судження з трьох частин.

Завдання 7. Бесіда за сюжетними картинками «Вчинки вовчику Степана»

(за основу взята психодіагностична методика В.Г. Щура «Дробинка»)

Мета: з'ясувати вміння дітей складати висловлювання оцінно-етичної спрямованості, до складу якого входять три частини

Обладнання: набір сюжетних картинок (приклади моральної поведінки у суспільстві), головний герой Вовчок Степанко; дробинка (6 сходинок, три сходинки знизу – синього кольору, три зверху – жовтого), фігурка Вовчика.

Інструкція. Дитині пропонується малюнок драбини (6 сходинок) і дається наступна інструкція: «Подивися на цю драбину. На ній розмістили всі вчинки Вовчика Степанка. На верхніх жовтих сходинках стоять гарні вчинки, на нижчих синіх – погані. Роздивись уважно картинку, оціни поведінку Вовчика та постав фігурку на відповідну сходинку. Обґрунтуй своє рішення».

Додаткові питання до дитини: Що зробив Вовчик на цій картинці? Як вчинив Вовчик Степанко? ... добре чи погано? Чому ти так вважаєш? Що можна сказати про Вовчика, який він? Чому?

Критерій: структурно-смілова композиція судження.

Показник: уміння виділяти суттєві ознаки оцінювальної події та розкривати причинно-наслідкові зв'язки.

Завдання 8. Розв'язування мовленнєвої логічної задачі «Навіть квіти почервоніли від сорому» (за В.А. Сухомлинським)

Мета: з'ясувати вміння дітей виділяти суттєві ознаки оцінювальної події та розкривати причинно-наслідкові зв'язки.

Процедура виконання. Дітям було запропоновано розв'язати мовленнєву логічну задачу «Навіть квіти почервоніли від сорому»

Мама йшла рано вранці на роботу. Наказувала доньці: - Я буду цілий день у полі. А ти приберися у хатинці, зготуй вечерю та полій квіти.

Донька прибрала у хатинці, приготувала вечерю, але квіти не полила. Увечері мама прийшла з поля. Бачить - будинок прибраний, вечеря приготовлена. Запитує мама: - А квіти полила?

- Полила, - тихо відповіла дівчинка і опустила очі.

- Полила, - ще раз тихо-тихо повторила дівчинка і глянула на хризантеми. Глянула і здивувалася: на білих кольорах лежав пурпурний відтінок. Вони почервоніли (від сорому).

Поясніть, чому квіти почервоніли?

Критерій: мовна (граматична) композиція судження

Показник: уміння використовувати різні мовні засоби зв'язку між частинами висловлювання (теза – доведення – висновок).

Завдання 9. Розв'язування проблемної ситуації «Чому матуся радіє?»

Мета: з'ясувати вміння дітей використовувати різні мовні засоби зв'язку між частинами висловлювання.

Обладнання: картинка із зображенням жінки – матері, набір сюжетних картинок із зображенням вчинків дітей.

Процедура виконання. Дітям пропонується розв'язати проблемну ситуацію з опорою на наочний матеріал: вибрати зображення тих вчинків дітей які можуть порадити матусю, обґрунтувати свій вибір.

Критерій: мовна (граматична) композиція судження

Показник: кількісне словесне наповнення самостійних оцінно-етичних суджень дітей.

Завдання 10. Бесіда за темою «Який твій товариш?»

Мета: визначити кількісне словесне наповнення самостійних оцінно-етичних суджень дітей.

Обладнання: зображення міста «Гарних дітей», фотокартки дітей групи.

Процедура проведення. Дитині пропонується вибрати трьох однолітків (у тому числі себе), які би могли відвідати місто «Гарних дітей».

- Подивись на зображення казкового міста. У це місто можуть потрапити тільки гарні діти. Як ти вважаєш, хто з твоїх друзів міг би потрапити до цього міста? Чому?

Процедура проведення. Дослідження проводять індивідуально. Всі відповіді дитини, по можливості дослівно, фіксуються в протоколі.

Критерій: мовна (граматична) композиція судження

Показник: кількісне словесне наповнення самостійних оцінно-етичних суджень дітей; синтаксична будова суджень та уміння використовувати різні мовні засоби зв'язку між частинами висловлювання (теза – доведення – висновок)

Завдання 11. «Закінчи історію» (модифікована) автор Р.Р.Калініна.

Мета: вивчення усвідомлення дітьми таких моральних норм, як добро - зло; щедрість - жадібність; працьовитість - лінь; правдивість – брехливість та ін.; визначити кількісне словесне наповнення самостійних оцінно-етичних суджень дітей; з'ясувати вміння дітей використовувати різні мовні засоби зв'язку між частинами висловлювання.

Процедура проведення. Дослідження проводять індивідуально. Всі відповіді дитини, по можливості дослівно, фіксуються в протоколі.

Інструкція до тесту: «Я буду тобі розповідати історії, а ти їх закінчи».

Історія 1.

У дівчинки на дорогу розсипалися іграшки. Поруч стояв хлопчик. Він підійшов до дівчинки і сказав ...

Що сказав хлопчик? Чому? Як вчинив хлопчик? Чому?

Історія 2.

Діти будували місто. Оля не хотіла грати. Вона стояла поруч і дивилася, як грають інші. До дітей підійшла вихователька і сказала: «Ми зараз будемо обідати. Пора складати кубики в коробку. Попросіть Олю допомогти вам». Тоді Оля відповіла ...

Що відповіла Оля? Чому? Як вчинила Оля? Чому?

Історія 3.

Колі на день народження мама подарувала красиву машину. Коля став з нею грати. До нього підійшов його молодший брат Ваня і сказав: «Я теж хочу пограти з цією машиною». Тоді Коля відповів ...

Що відповів Коля? Чому? Як вчинив Коля? Чому? А як би вчинив ти? Чому?

Історія 4.

Петя і Вова грали разом і зламали красиву іграшку. Прийшов тато і запитав: «Хто зламав іграшку?» Тоді Петя відповів ...

Що відповів Петя? Чому? Як він вчинив? Чому?

Інтерпретація результатів дослідження проводиться відповідно до поданих критеріїв та показників. Визначена загальна кількість отриманих дитиною балів співвідноситься з відповідним рівнем сформованості мовленнєвих умінь дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ формулювати судження морально-етичної спрямованості, а саме: високий (практично за всіма показниками отримано по 3 бали); достатній (по 2 бали); середній (по 1 балу); низький (відповіді дитини оцінювалися в 0 та 1 бали); нульовий, мовленнєві навички взагалі не сформовані (0 балів за всіма показниками)

Критерій: стан сформованості морально-етичної лексики у імпресивному мовленні дитини. **Показник:** розуміння антонімічних та синонімічних асоціативних зв'язків оцінно-етичної лексики.

Оцінювання результатів.

Дитина розуміє моральну сутність сюжету, показує задану педагогом моральну норму, орієнтується у ланцюжку антонімічних та синонімічних понять, емоційні реакції адекватні, яскраві, проявляються в міміці, активній жестикуляції (3 бали).

Дитина самостійно орієнтується лише в одній із трьох синонімічних (антонімічних) груп. Потребує допомоги дорослого, при повторному виконанні завдання справляється самостійно. Емоційні реакції адекватні, але виражені слабо (2 бали).

Дитина правильно диференціює приклади поведінки на позитивні та негативні вчинки, але зовсім не орієнтується у ланцюжку антонімічних та синонімічних понять, Емоційні реакції слабо виражені, або неадекватні (1 бал).

Дитина не орієнтується у поняттях морально-етичної спрямованості, не диференціює приклади поведінки на позитивні та негативні вчинки. Емоційні реакції неадекватні або відсутні (0 балів).

Критерій: стан сформованості лексики морально-етичної спрямованості у експресивному мовленні дитини. **Показник:** навички використання оцінно-етичної лексики у активному мовленні дитини.

Оцінювання результатів.

Дитина самостійно називає моральну норму, повний обсяг всіх антонімічних та синонімічних груп (2-3), використовує слова-ознаки, слова-дії. Даний результат оцінюється у 3 бали.

Дитина може назвати самостійно лише одну синонімічну (антонімічну) групу, орієнтується у залишковому матеріалі за допомогою дорослого. Правильно оцінює задану поведінку, але не мотивує свою оцінку. Обсяг словнику обмежений (2 бали).

Дитина користується лише поняттями: правильно або неправильно, хороше чи погане, не називаючи моральну норму та її ознаки. Обсяг слів у синонімічних (антонімічних) групах значно обмежений (1 бал). Мовлення дитини при виконанні завдань має репродуктивний характер (0 балів).

Критерій: структурно-смілова композиція судження. Показник: уміння дітей формулювати судження з трьох частин.

Оцінювання результатів

Висловлювання дитини має три чітко виділені частини: теза, доведення, висновок (3 бали). Має дві частини: теза з доведенням або доведення з висновком (2 бали). Висловлювання дитини складається з однієї частини або переліку несуттєвих аргументів (1 бал).

Висловлювання дитини складається з одного слова, переліку слів або словосполучення (0 балів).

Критерій: структурно-смілова композиція судження. Показник: уміння виділяти суттєві ознаки оцінюваної події та розкривати причинно-наслідкові зв'язки.

Оцінювання результатів

Висловлювання дитини має доведення ґрунтовне, послідовне, у якому передаються причинно-наслідкові, результативно-наслідкові, часові, умовні зв'язки (3 бали). Дитиною виокремлені суттєві аргументи, але доведення не має чіткої логічної послідовності (2 бали). У висловлюванні перераховано несуттєві аргументи, в яких не розкриваються причинно-наслідкові зв'язки (1 бал) або доведення взагалі відсутнє (0 балів).

Критерій: мовна (граматична) композиція судження. Показник: обсяг висловлювання.

Оцінювання результатів

Висловлювання дитини складається з 25 – 17 слів (3 бали); 16 – 11 слів (2 бали); 10 – 5 слів (1 бал); 4 – 1 слів (0 балів).

Критерій: мовна (граматична) композиція судження. Показник: синтаксична будова.

Оцінювання результатів. Висловлювання дитини складається із складнопідрядних речень різних типів, безособових (3 бали); складносурядних простих речень (2 бали); простих речень або лише підрядної частини складнопідрядного речення (1 бал); одиничних речень з другорядними пояснювальними (0 балів).

Критерій: мовна (граматична) композиція судження. Показник: мовні засоби зв'язку.

Оцінювання результатів

У висловлюванні використовуються вставні слова (я думаю, я вважаю, на мою думку), сполучники (бо, тому що, оскільки), узагальнюючі слова (ось чому, тому, таким чином, отже) (3 бали); частини висловлювання пов'язані між собою складнопідрядними сполучниками (2 бали); частини висловлювання пов'язані між собою сурядними сполучниками або інтонацією (1 бал).

У висловлюванні відсутні мовні засоби зв'язку (0 балів).

У подальшому ми плануємо опублікувати результати констатувального етапу нашого дослідження, розробити та експериментально апробувати корекційну методику з означеної проблеми

Література

1. **Калмикова Л.О.** Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти / Калмикова Л.О. - К.: НМЦВО, 2003. – 300 с.
2. **Монке О.С.** Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку: дис. ...на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук.: 13.00.02 / Монке Олена Станіславівна. – Одеса, 2002. – 214 с.
3. **Омелянко А.В.** Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія / Алла Омелянко. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 196 с.
4. **Омелянко А.В.** Розповіді-роздуми / А.В. Омелянко // Дошкільне виховання. - 2004. - №9. - С. 10-13.
5. **Січкачук Н.Д.** Формування емоційно-оцінної лексики у дітей старшого дошкільного віку з моторною алалією засобами художньо-мовленнєвої діяльності: дис. ... канд пед. наук : 13.00.03 / Січкачук Наталія Дмитрівна. – К., 2011. – 347 с.
6. **Соботович Є.Ф.** Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування / Соботович Є.Ф. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.
7. **Трофименко Л.І.** Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд пед. наук : 13.00.03 / Трофименко Людмила Іванівна. – К., 2004. – 196 с.
8. **Харченко Н.В.** Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Харченко Н.В. - Переяслав-Хмельницький, 2004. - 18 с.
9. **Харченко Н.В.** Щоб діти вміли міркувати / Н.В. Харченко // Дошкільне виховання. — Палітра педагога. — 2002. — № 1. — С.12—16.

References

1. **Calmykova L.O.** Formation of children's linguistic abilities and skills: psychological and linguistic aspects / Calmykova L.O. – K., 2003. – 300 p.
2. **Monk H.S.** Appreciable formation and ethical judgments in art and language activities preschool children: Dissertation. ... for the sciences. stupas. candidate. ped. Science.: 13.00.02 / Monk Helen S.. – Odessa, 2002. – 214 p.
3. **Omelianenko A.V.** Training preschool children make story-rodumy: monograph / Alla Omelianenko. – Donetsk: South-East, 2009. – 196 p.
4. **Omelianenko A.V.** Stories-thoughts / A.V. Omelianenko // Pre-school education. - 2004. - №9. - P. 10-13.
5. **Sichkarchuk N.D.** Formation of emotion-appraisal vocabulary of elder pre-school age children with motor alalia by means of art-linguistic activity: dissertation ...of candidate of pedagogical science: 13.00.03 / . Sichkarchuk N.D. – K., 2011. – 347 p.
6. **Sobotovich E.F.** Structure of linguistic activity and ils forming mechanism / Sobotovich E.F.– K., 1997. – 44 с.
7. **Trophimenco L. I.** Formation of lexico-grammatical speech aspect for children of the fifth year of life with the general underdevelopment of

speech: dissertation ...of candidate of pedagogical science:13.00.03 / Trophimenco L. I. – K., 2004. – 196 с. 8. **Kharchenco N.V.** Formation of abolition to build intension for elder pre-school age children: abstract from dissertation ...of candidate of pedagogical science: 13.00.02 / Kharchenco N.V. – Pereyaslav-Khmel'nitsky, 2004. - 18 p. 9. **Kharchenco N.V.** For your thinking abilities / Kharchenco N.V. // Pre-school education/— Palette of pedagogue. — 2002. — № 1. — P.12—16.

Бондаренко Н.А. Експериментальна методика дослідження сформованості оцінно-етичних суджень у старших дошкільників із ЗНМ

У статті пропонується експериментальна методика дослідження сформованості оцінно-етичних суджень у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Розкрито сутність науково-методичного підґрунтя діагностичної методики, детально висвітлено критерії, показники та рівні сформованості навичок складання оцінно-етичних суджень у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. До структури методика входять два блоки завдань спрямованих на дослідження сформованості морально-етичної лексики у старших дошкільників із ЗНМ (імпресивне та експресивне мовлення) та визначення вмінь використовувати судження як мовленнєві категорії, а саме граматично оформлені логічно пов'язані між собою складні речення, зміст яких розкриває причинно-наслідкові зв'язки того чи іншого явища.

Ключові слова: теза, доведення, висновок, мовний зміст, мовна (граматична) композиції судження, елементарні міркування, загальне недорозвинення мовлення, оцінно-етичні судження.

Бондаренко Н.А. Экспериментальная методика исследования уровня сформированности оценно-этических суждений у старших дошкольников с ОНР.

В статье предлагается экспериментальная методика исследования уровня сформированности оценно-этических суждений у старших дошкольников с ОНР. Дано научно-методическое обоснование диагностической методики, определены критерии, показатели, уровни сформированности оценно-этических суждений у старших дошкольников с общим недоразвитием речи. В структуру методики включены два блока диагностических заданий направленных на исследование сформированности морально-этической лексики у старших дошкольников с ОНР (в импрессиивной и экспрессивной речи) и определение умений оперировать суждениями как речевыми категориями, а именно, логико-грамматически оформленными сложными предложениями, содержание которых раскрывает причинно-следственные связи того или иного явления.

Ключевые слова: тезис, аргумент, вывод, грамматическая композиция суждения, элементарные рассуждения, общее недоразвитие речи, оценно-этические суждения.

Bondarenko N.A. Experimental research methodic as for formation of appraise-ethical opinion of elder pre-school age children with general underdevelopment of speech.

This article presents the experimental research methodic as for formation of appraise-ethical opinion of elder pre-school age children. Also it is disclosed the essence of scientific-methodical base of diagnostic methodics, the criteria's are showed in details, indexes and levels of formation of skills in completing the appraise-ethical opinion of elder pre-school age children with general underdevelopment of speech. The structure of methodics is consists of two blocs of exercises directed to the research of formation of moral-ethical vocabulary of elder pre-school age children with general underdevelopment of speech (impressive and expressive speech) and determination of skills to use opinions as speech categories, to be exact, grammatically arranged and logically connected complex sentences, maintenance of which discloses the cause-effect connection of one or other event.

Keywords: thesis, argument, conclusion, linguistic content, linguistic (grammar) composition of opinion, elementary reasoning, general underdevelopment of speech, to evaluate ethical judgments

Стаття надійшла до редакції 06.03.2014 р.

Статтю прийнято до друку 20.03. 2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК 376.1-056.264:376.1-056.34

СПЕЦИФІКА ЛОГОПЕДИЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПРИ ВАДАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Боряк О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Розумовий та мовленнєвий розвиток дитини має тісний взаємозв'язок, але разом з тим, розвиток мовлення та пізнавальної діяльності характеризується певними специфічними особливостями. Мовленнєвий розвиток є однією з складових загального психічного розвитку розумово відсталості дитини. Як наслідок, цілеспрямована та систематична робота з корекції мовленнєвої діяльності сприяє позитивному впливу на весь процес розвитку дитини.

Формування мовлення базується на розвитку пізнавальної діяльності, але ці процеси є відносно автономними. Відомо, що рівень мовленнєвого розвитку дітей з вадами інтелектуального розвитку (розумовою відсталістю) суттєво розрізняється. Розумова відсталість негативно впливає на мовленнєвий розвиток, але при цьому відсутня явна, безпосередня кореляція між ступенем розумової відсталості та рівнем розвитку мовлення.